

Vélemény, vita

DOKTOROK ÉS PROFESSZOROK

DOCTORS AND PROFESSORS

Pálfy Péter Pál

az MTA rendes tagja, Rényi Alfréd Matematikai Kutatóintézet, Budapest
palfy.peter.pal@renyi.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Az egyetemi tanári kinevezés és a Magyar Tudományos Akadémia doktora cím közötti kapcsolatról Bazsa György és Polónyi István folytatott vitát e folyóiratban. Hozzászólásomban amellett érvelek, hogy érdemes fokozni az MTA doktora cím szerepét a professzori kinevezési eljárásban.

ABSTRACT

The relationship between the appointment of university professors and the title 'Doctor of the Hungarian Academy of Sciences' have been discussed in this journal by György Bazsa and István Polónyi. In my contribution I argue for enhancing the role of this doctoral title in the appointment procedure.

Kulcsszavak: az MTA doktora cím, egyetemi tanári kinevezés

Keywords: doctor of the Hungarian Academy of Sciences, appointment of university professors

A Magyar Tudományos Akadémia 2019. decemberi közgyűlésén óriási többséggel elfogadott küldetésnyilatkozat kinyilvánítja, hogy „az MTA doktora cím független, országosan egységes, magasan kvalifikált szakértők által végzett, nemzetközi követelményeket integráló minőségbiztosítást nyújt. Jelentőségének és presztízsének erősítése az Akadémia fontos feladata.” (URL1) Bazsa György is ennek felidézésével kezdte az egyetemi tanári kinevezések színvonaláért aggódó írását (Bazsa, 2020). Polónyi István vitába szállt Bazsával, vitatva mind az MTA doktora cím létjogosultságát, mind pedig szerepét az egyetemi tanári pályázatok elbírálásánál (Polónyi, 2021). Bazsa György válaszcikkében számos érveléssel cáfolta Polónyi okfejtését (Bazsa, 2021). Még további ellenérveket is fel lehet hozni

Polónyi István argumentációjával szemben, néhány lényegeset és egy pár kevésbé jelentőset. Ezeket kívánom itt röviden kifejteni.

Először is, mivel az MTA közgyűlése nem oly régen deklarálta elkötelezettségét az MTA doktora cím fenntartása mellett, ennek vitatása egy évvel a határozat elfogadása után egyáltalán nem időszerű. Mindazonáltal, nem lehet szó nélkül hagyni a mai MTA doktori cím összemosását a hajdani – ideológiai kritériumokat is támasztó – tudományok doktora fokozattal, de ezt Bazsa György már megtette.

Egy másik érv az MTA doktora címmel szemben, hogy a „fejlett világban lényegében ismeretlen tudományos fokozatról van szó”. Kétségtelen, hogy egy ilyen fokozat nem annyira elterjedt. Ám szinte a *Magyar Tudomány* januári számával egy időben olvastam egy koronavírus következtében elhunyt oxfordi professzor nekrológiájában: „His own research led to his DPhil and later **DSc**” [kiemelés tőlem – P. P. P.] (Neumann, 2021). A francia *Habilitation à diriger des recherches* is összevethető a mi nagydoktorinkkal. És – minden vérvesztesége ellenére – az orosz tudomány potenciálja is jelentős; ott pedig továbbra is létezik a Доктор наук tudományos fokozat, amit egy 1819-es cári rendeletről eredeztetnek.

Polónyi vitába száll Lovász László elnöki programjának egy félmondatával is, alapvetően félreértve Lovász gondolatát. Idézi, hogy „egy ilyen kis országban, ilyen széttagolt felsőoktatási és kutatási struktúrával, a mobilitás ilyen alacsony foka mellett erre a címre szükség van” (Lovász, 2014), majd kifejti, hogy szerinte az akadémiai doktori cím nem jelent megoldást az alacsony mobilitásra. Nyilvánvaló, hogy Lovász nem is erre gondolt, hanem arra, hogy az alacsony mobilitásból fakadó belterjesség ellen kell egy országosan elfogadott (és betartott) norma.

Elfogadva a realitást, hogy létezik az MTA doktora cím, foglalkozunk azzal a kérdéssel, hogy milyen szerepe legyen ennek az egyetemi tanári pályázatok elbírálásánál. Polónyi István hangsúlyozza, hogy „az egyetemi tanár kinevezése tehát nem kizárólag tudományos minőségi vagy tudománypolitikai kérdés, hanem legalább annyira intézményfejlesztési és oktatáspolitikai is”. Azonban nem ártana arra is figyelni, hogy az egyetemi tanár kinevezésének két oldala van. Az csak az egyik, hogy az egyetem alkalmazza a professzort, a másik, hogy a köztársasági elnök kinevezi az egyetemi tanárt. Ha megnézzük a *Magyar Közlönyt*, akkor csak az új professzorok neveit látjuk ott, arról nincs információ, hogy melyik egyetemen fognak dolgozni. Nem véletlenül, ugyanis a Nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény szerint a köztársasági elnök *munkaköri címet* adományoz az egyetemi tanárnak, aki ennek birtokában azután bármelyik hazai egyetemen betölthet professzori állást. Még az is megesett – ahogy azt Kenesei István részletesen megírta az *Élet és Irodalomban* –, hogy a Miskolci Egyetem által felterjesztett jelölt megkapta ugyan a köztársasági elnöktől az egyetemi tanári címet, Torma András rektor azonban nem írta alá az előkészített munkaszerződést, így az illetőből egyetem nélküli egyetemi tanár lett (Kenesei, 2016). Az elüldözött CEU-n is voltak olyan magyar jogrend szerint kinevezett egyetemi

tanárok, akik nem követték az egyetemet Bécsbe. Abból, hogy az egyetemi tanári munkaköri cím bármelyik hazai egyetemen fölhasználható egy professzori állás betöltéséhez, két dolog következik. Egyrészt, a kinevezettnek országosan érvényes kritériumoknak kell megfelelnie. Másrészt, az intézményfejlesztésnek létezik az a – kétségtelenül nehezebb – útja, hogy az egyetem megfelelő kvalitásokkal rendelkező személyeket nyer meg céljainak megvalósításához.

Gyakran találkozunk azzal a vélekedéssel, hogy „az akadémiai doktori cím – jó esetben – megszerzésekor jelent valamilyen tudományos teljesítményt”, de hiányzik a tudományos teljesítmények folyamatos értékelése. Ez azt sugalmazza, hogy a cím megszerzése után visszaesik a produktivitás. Nem értem, hogy ebből a szempontból mennyiben különbözik ettől az egyetemi tanári kinevezés, hiszen az is egy egyszeri aktus. Bár átfogó tanulmányt erről a kérdésről nem ismerek, de Pléh Csaba hoz erre egy érdekes elemzést a kísérleti pszichológia területén kinevezett egyetemi tanárokról (Pléh, 2011). Megállapítja, hogy „a publikációk számában és a hivatkozottságban nincsen teljesítményromlás a kinevezés hatására. Vagyis a hazai pszichológus egyetemi tanároknál nem jellemző az a nemzetközi tudományozóéletben sokat elemzett probléma, hogy a véglegesítés (tenure) általában rontaná a teljesítményt. Lehet persze, hogy pusztán a címnek nincsen hatása. Ez azonban nem így van. Mind a kinevezés előtt, mind utána, miként [cikkében] a 16. ábra mutatja, sokkal magasabb az MTA-doktorok publikációs teljesítménye és hivatkozásaik száma.”

Ami lényegesen különbözik az MTA doktora, illetve az egyetemi tanári cím odaítélésében, az a folyamat nyilvánossága. Az MTA doktora címre pályázók disszertációja, tézisei, bírálatai az MTA honlapján elolvashatók, a nyilvános vitában bárki felszólalhat. A professzori pályázatot csak a bírálati folyamatban részt vevő grémiumok ismerhetik meg, a nyilvánosság csak a folyamat lezárultával, a *Magyar Közönyből* értesülhet az új egyetemi tanári kinevezésről. (Feltéve, hogy a professzor nem egy gyakori név viselője, mert akkor lehet találgatni.)

Az is jelentős eljárási különbség, hogy míg az MTA doktora cím odaítéléséről az MTA Doktori Tanácsa autonóm döntést hoz, az egyetemi tanári cím megadását a miniszter a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB) elutasító véleményével szemben is kezdeményezheti, és ez nem kevés esetben meg is történt.

Igaza van Polónyi Istvánnak annak hangsúlyozásában, hogy a tudományos kiválóság nem elegendő, az egyetemi tanárnak az oktatás terén is kiemelkedően kell teljesítenie. Sajnos az oktatás minőségének értékelésére nincsenek olyan kiforrott módszereink, mint a tudományos teljesítmény esetében. A habilitációs előadás legfeljebb arra jó, hogy a nyilvánvalóan alkalmatlanokról ez kiderüljön. Az oktatói munka hallgatói véleményezése (a Mark My Professor internetes oldalról nem is beszélve, URL2) sok szubjektív elemmel terhelt, és nem egységes. Így aztán az oktatás oldalán inkább a mennyiségi szemlélet érvényesül az elbírálásnál. Például a MAB általánosságban minimum 800 kontaktóra megtartását

várja el az egyetemi tanárságra pályázóktól (URL3). Bár egyes szakterületeken ennél alacsonyabb korlátot szabnak (a sporttudományokban nincs is számszerű korlát), ez akadály lehet annak, hogy kutatóintézetekből vagy az iparból kerüljenek közvetlenül professzori állásba kiváló szakemberek.

Ami pedig az MTA doktora cím állítólagos túlzott szerepét illeti a MAB véleményezési eljárásában, elég legyen annyit megjegyezni, hogy a bírálati lapon ez mindössze 50 pontot jelent a 200-ból, és ezt a pontszámot kiemelkedő tudományos teljesítménnyel a doktori cím nélkül is meg lehet szerezni.

Egyetértek azzal, hogy törekedni kell arra, hogy a kiváló egyetemi oktatók a mostaninál fiatalabban kaphassák meg az egyetemi tanári címet, és ezáltal legaktívabb korukban vehessenek meghatározóan részt az egyetemi oktatásban. Ehhez arra lenne szükség, hogy az arra érdemes fiatalok számára a most mereven előírt óraterhelés csökkenthető legyen annak érdekében, hogy több idejük jusson a tudományos munkára, ezáltal hamarabb megszerezhessék az MTA doktora címet, és ezen keresztül bizonyítsák érettségüket a professzori kinevezésre.

Összegezve, az a véleményem, hogy ahhoz, hogy a magyar felsőoktatás jövője érdekében az egyetemi tanári cím színvonalát kellően magasan tartsuk, segítene, ha a kinevezések gyakorlata jobban összekapcsolódna a nyilvános és alapos eljárásban elnyerhető MTA doktora címmel.

IRODALOM

- Bazsa Gy. (2020): Akadémiai doktorok – egyetemi tanárok: párhuzamosok, ha találkoznak. *Magyar Tudomány*, 181, 3, 386–395. DOI: 10.1556/2065.181.2020.3.10, https://mersz.hu/magyar_tudomany_202003
- Bazsa Gy. (2021): Átfedő párhuzamosok víziója. *Magyar Tudomány*, 182, 1, 108–111. DOI: 10.1556/2065.182.2021.1.15, https://mersz.hu/hivatkozas/matud202101_f53920#matud202101_f53920
- Kenesei I. (2016): Így mulatunk mi. *Élet és Irodalom*, LX, 43, 2016. október 28. <https://www.es.hu/cikk/2016-10-28/kenesei-istvan/igy-mulatunk-mi-.html>
- Lovász L. (2014): Az MTA és a magyar tudomány. *Magyar Tudomány*, 175, 4, 474–479. <http://www.matud.iif.hu/2014/04/14.htm>
- Neumann, D. (2021): Peter Neumann Obituary. *The Guardian*, 4 Jan. 2021. <https://www.theguardian.com/education/2021/jan/04/peter-neumann-obituary>
- Pléh Cs. (2011): A magyar kísérleti pszichológia fejlődési íve 1950–2010 között. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66, 4, 669–693.
- Polónyi I. (2021): A párhuzamosok csak a végtelenben találkoznak. *Magyar Tudomány*, 182, 1, 97–107. DOI: 10.1556/2065.182.2021.1.14, https://mersz.hu/hivatkozas/matud202101_f53919#matud202101_f53919

URL1: https://mta.hu/mta_hirei/elfogadta-az-mta-kozgyulese-az-akademia-kuldeteserol-szolo-eloterjleszt-110155

URL2: www.markmyprofessor.com

URL3: <https://www.mab.hu/eljarasok/>